

Scholen maken in toenemende mate gebruik van data, bijvoorbeeld uit het leerlingvolg-systeem, om het onderwijs te verbeteren. En dat is niet verwonderlijk want er zijn belangrijke aanwijzingen dat het onderwijs hierdoor daadwerkelijk verbetert. Toch leidt het gebruik en het beter benutten van data niet automatisch tot een kwaliteitsverbetering van het onderwijs en ook gaan leraren er niet beter door lesgeven. Soms signaleren we een probleem, hebben meteen onze mening klaar en bedenken snel een oplossing, Maar we verzuimen eerst de echte oorzaken van het probleem te onderzoeken. Hoe zorg je er als schoolleider voor dat leraren hun gegevens zodanig gebruiken dat ze ook echt beter les gaan geven?

GERT GELDERBLOM:

‘DATAGEBRUIK LEIDT TOT MEER DOORDACHT INSTRUCTIEGEDRAG’

Dr. Gert Gelderblom is onderwijsman in hart en nieren. Hij werkte jarenlang als docent, daarna als lerarenopleider en onderwijsadviseur. Sinds kort is hij directeur van Expertis onderwijsadviseurs in Hengelo en Amersfoort. In januari 2018 promoveerde Gelderblom

op een onderzoek naar het gebruik van data voor instructieverbetering (zie kader op pagina 10). Hij vindt dat scholen veel meer kunnen halen uit de beschikbare data dan nu het geval is. Gelderblom: ‘Bij data denken we vaak aan opbrengstgegevens. Maar opbrengsten komen ergens vandaan. Niet altijd nemen we de tijd om ons af te vragen waarvan hoge of lage opbrengsten het gevolg zijn. We maken opbrengstanalyses, maar verzuimen om ook de kwaliteit van het onderwijsleerproces te analyseren en om deze analyses te combineren met de opbrengstenanalyses. Wanneer we data analyseren met de bedoeling om het onderwijs te verbeteren, dan is het zaak dat we ze breder zien dan alleen toetsdata. Binnen scholen zijn vaak ook allerlei andere data beschikbaar die, wanneer ze betrokken worden in onze analyses, tot een dieper inzicht kunnen leiden. Denk aan de lesobservaties die de directeur of intern begeleider heeft gedaan of gegevens afkomstig van enquêtes onder ouders en leerlingen. Ook een inspectierapport biedt veel bruikbare data, bijvoorbeeld gegevens over hoe scholen hun kwaliteit bewaken. Soms kun je ontbrekende data eenvoudig zelf verzamelen, bijvoorbeeld door leraren of leerlingen te vragen naar hun kijk op de situatie.’

ONDERZOEKENDE HOUDING

Gelderblom: ‘Mijn onderzoek richtte zich op het gebruik van data voor instructieverbetering. We hebben in het onderzoek gebruikgemaakt van de data-team-interventie, een methode die ontwikkeld is door dr. Kim Schildkamp van de Universiteit Twente, om te onderzoeken wat de effecten zijn van professionalisering van leraren door middel van deze interventie. Gedurende de datateam-interventie werken leraren in kleine groepen van vier tot zes personen, aangevuld met de schoolleider of intern begeleider, samen en onderzoeken hun onderwijs op een heel gestructureerde wijze aan de hand van de datateam-procedure. Deze laatste is een stappenplan om data heel grondig en stapsgewijs te analyseren en interventies te ontwikkelen. Mijn onderzoek richtte zich op datagebruik en instructieverbetering van leraren, maar de datateam-interventie kan ook gebruikt worden voor sociaal-emotionele aspecten van het onderwijs. Door data goed te analyseren, krijg je informatie die je een dieper inzicht geeft in de onderwijssituatie. Eigenlijk krijg je als leraar feedback op je handelen. We weten dat feedback een krachtig middel is voor het leren van leerlingen, maar ook voor het leren van leraren! En wanneer leraren samen data analyseren, kan dat een posi-

Foto's Gert Gelderblom: Emke Smit

tieve invloed hebben op hun lesgeven.’ Gelderblom geeft drie voorbeelden van scholen die hun data gebruiken om hun onderwijs te verbeteren.

1. Te weinig actieve betrokkenheid

Een school vond dat de leerlingen te weinig actief betrokken waren op de lesinhoud. Een groepje leerkrachten en een intern begeleider hebben een datateam gevormd en alle leerkrachten van de school geïnterviewd aan de hand van een vragenlijst. Dit gaf het datateam inzicht in de problemen die leraren ervoeren bij het activeren van leerlingen. Leraren gaven tijdens de interviews aan dat ze niet over de juiste kennis beschikten ten aanzien van het gebruik van werkvormen om leerlingen actief te betrekken bij de lesinhoud. Ook gaven enkele leraren aan dat ze bang waren dat het gebruik van activerende werkvormen tot onrust in de klas zou leiden.

2. Lage resultaten begrijpend lezen

Een schoolteam was ontevreden over de resultaten bij begrijpend lezen. Het team zocht de oorzaak in de motivatie van de leerlingen voor begrijpend lezen. Een klein onderzoekje leidde tot de constate-

ring dat leraren zelf onvoldoende toekwamen aan het voorbereiden van hun begrijpend leeslessen, waardoor leerlingen de lessen maar saai vonden.

3. Achterblijvende prestaties aanvankelijk lezen

In een school onderzocht het datateam de achterblijvende prestaties van groep 3 op aanvankelijk lezen. Hoewel de leraren van groep 3 hun uiterste best deden, lukte het al jaren niet om de resultaten op de norm te krijgen. Door de beschik-

‘ZIE DATA BREDER DAN ALLEEN DE OPBRENGSTEN’

bare data goed te analyseren, en daar ook gegevens bij te betrekken die in voorgaande leerjaren waren verzameld, ontdekte het datateam dat leerlingen met een onvoldoende score op aanvankelijk lezen in groep 3 in 95 procent van de gevallen ook onvoldoende scores hadden in groep 2 op de toetsen letterkennis en benoemsnelheid. Dit bleken belangrijke voorspellers van de resultaten voor aan-

vankelijk lezen. Deze informatie helpt de school om gericht te kunnen werken aan het verbeteren van de leesresultaten in groep.

Gelderblom licht toe: ‘Opvallend in deze voorbeelden is dat leraren niet wisten waardoor de problemen werden veroorzaakt of dat ze de oorzaak van de problemen eerst buiten zichzelf zochten. Na een grondige analyse van beschikbare data ontdekten ze wat de echte oorzaken waren waardoor het mogelijk werd om

gericht te werken aan de verbetering van het onderwijs. Het is belangrijk dat deze vorm van dataonderzoek gebeurt in een sfeer van zorgzaamheid en respect. Alleen dan durf je ook je eigen rol te betrekken in de data-analyse en kun je tot de kern van het probleem doordringen, waar je als leraar vaak zelf ook deel vanuit maakt.’

ATTITUDEVERANDERING

Gelderblom concludeert op basis van zijn onderzoek naar datagebruik voor instructieverbetering dat professionalisering van leraren door middel van de data-team-interventie effect heeft op de datageletterdheid van leraren, bijvoorbeeld op hun analysevaardigheden, maar ook op hun attitude. Leraren bleken zich een meer onderzoekende houding te hebben eigen gemaakt en staan positiever ten opzichte van het gebruik van data. 'Ze dachten grondiger na en gingen op een meer doordachte wijze hun onderwijs voorbereiden. Het professionaliseren van leraren door middel van de data-team-interventie is een langzame, maar zeer grondige wijze van schoolontwikkeling. In urgente situaties, bijvoorbeeld wanneer een school een onvoldoende of zeer zwak als beoordeling heeft gekregen, is een andere, vaak forceerende aanpak nodig. Dan moeten er knopen worden doorgehakt.'

SCHOLLEIDING

Verder wijst het onderzoek op de rol van schooldirecteuren en intern begeleiders. De rol van de schoolleider is vooral zorgen dat de voorwaarden op orde zijn om data te kunnen gebruiken. Het gaat dan

Gert Gelderblom promoveerde op onderzoek naar het gebruik van data voor instructieverbetering.

ook gaat lukken.' Het onderzoek van Gelderblom laat zien dat de aanwezigheid van ondersteuning voor leraren van grote betekenis is om de kwaliteit van de instructie binnen scholen op een hoger niveau te brengen. Gelderblom ziet dat de taak van de schooldirecteur de afgelopen jaren gegroeid is en noemt voorbeelden als visie ontwikkelen, strategie bepalen, veiligheidsbeleid ontwikkelen, personeelsgesprekken voeren, oudercontact

van falend instructiegedrag van leraren. Het ondersteunen van leraren bij datagebruik kan leiden tot sterker instructiegedrag. Daarom is het zaak dat de kwaliteit van de ondersteuning die leraren binnen hun school ontvangen op orde is. Laat als directeur en intern begeleider de eerste uren van de dag je computer maar een uit en probeer te organiseren dat gedurende die tijd iemand anders alle telefoontjes aanneemt en richt je in die tijd op het bezoeken van leraren in de les, het voeren van effectieve feedbackgesprekken en overleg als directeur met je intern begeleider over de vraag wat je kunt doen om het lesgeven van leraren verder te versterken. Essentieel is dat de schoolleider als onderwijskundig leider onderzoek met behulp van data faciliteert, stimuleert en waardeert en zelf een onderzoekende houding laat zien.'

Expertis organiseert op donderdag 24 mei 2018 van 13.00-17.30 uur een symposium over datagebruik en instructieverbetering in Nijkerk. Voor meer informatie: www.expertis.nl/agenda. BSM

'RICHT JE OP WAT JE WEL KUNT BEÏNVLOEDEN'

bijvoorbeeld om het organiseren van tijd voor de leraren om hun onderwijs te onderzoeken, maar ook het organiseren van goede ondersteuning voor leraren. In dit kader is vooral ook de rol van de intern begeleider belangrijk. Gelderblom ziet de intern begeleider vooral als begeleider van leraren om de voorgenomen interventies om de instructie aan te passen ook daadwerkelijk in de praktijk te implementeren. 'Maar ook al sta je positief ten aanzien van het gebruik van data, je zit vaak vast aan je aangeleerde routines. Veel instructiegedrag bestaat uit automatismen. Juist daarom is het vaak zo moeilijk om als leraar je instructiegedrag aan te passen. Ook al neem je je voor om je instructie aan te passen, dan wil dat nog niet zeggen dat je dat

ten organiseren, overleggen met de gemeente, contact onderhouden met het samenwerkingsverband en gesprekken voeren met het bestuur. 'Door de veelheid aan taken schiet het onderwijskundig leidinggeven aan het schoolteam er gemakkelijk bij in. Maar echt, de beste leerlingenzorg is lerarenzorg. Veel leerproblemen van leerlingen zijn het gevolg

LITERATUUR

Gert Gelderblom (2017). *The data team intervention: its contribution to the development of teachers' ability to use data to improve instruction*. Enschede: University of Twente.

Voor meer informatie of een digitale versie van het proefschrift kunt u een mail sturen naar: gert.gelderblom@expertis.nl